

Жигун Сніжана,

Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

ORCID iD 0000-0003-1193-2949

e-mail: s.zhyhun@kubg.edu.ua

«НОІВ КОВЧЕГ» ГАЛИНИ ГОРДАСЕВИЧ: ЯК МЕТАФОРА МАРКУЄ ТРАВМУ¹

Предметом цього дослідження є метафора, яка сигналізує про неподолану травму. Процес метафоризації є частиною формування наративу про травму, у якому метафора працює як захисний механізм, що дає змогу не говорити про травматичний досвід прямо, але все ж говорити про нього.

Мета цієї розвідки — продемонструвати, як у художньому тексті про травматичний досвід метафора може видаватися способом надання подіям сенсу, але натомість увиразнює неможливість висловити особисте переживання. Методологічною основою дослідження є студії травми, зокрема таких авторів: К. Карут, М. Вілкінсон, Б. Ван дер Колк, К. Бревін, В. Вільямс. Продуктивними для аналізу проблеми були також літературознавчі дослідження Дж. Анкер та Т. Гребенюк.

Актуальність нашої розвідки полягає у потребі вивчити особливості наративу травми, зокрема на матеріалі літератури про Другу світову війну. У результаті аналізу повісті Г. Гордасевич «Ноїв ковчег» зроблено висновок про те, що метафора у травматичному тексті може бути тією категорією, яка визначає наративні особливості та генерує зміст навіть тоді, коли сама розповідь вже закінчилася. Метафора «Ноїв ковчег» уподібнює життя родини отця Іларія в часи окупації до старозавітної історії. Війна зображається як стихійне лихо (потоп) і кара за гріхи. Дім священника, де збираються представники різних національних і соціальних груп, уподібнюється до ковчега, а незалежність України має стати веселкою після потопу. Водночас у тексті ця метафора виявляє неповноту — нараторка зупиняє розповідь до завершення потопу, відмовившись говорити про те, що спасіння не сталося. Ця неповнота метафори маркує травму — неможливість говорити про втрату родини, соціальної групи, національного середовища. Тобто розповідь про війну і окупацію вдалося втілити у цілісний наратив, але розповідь про прихід радянської влади і його наслідки опинилася поза текстом. Застигла метафора дає змогу почати розповідь, але невідповідність між знаним претекстом і реальністю не дає її продовжити і вербалізувати травму. Водночас саме метафора маркує існування травми, замовчуваного досвіду, який авторка не в змозі втілити у розповідь. Мотив мовчання як наслідку травми акцентується тематизацією його в тексті.

Ключові слова: травма, метафора, Ноїв ковчег, наратив, мовчання.

Вступ. Жіночий досвід Другої світової війни майже не був освоєний суспільством через ідеологічні перешкоди. Розповідь про окупацію у радянському просторі завжди була поляризована: з одного боку, були прихильниці радянського ладу, що стали жертвами нацистів, а з іншого — «зрадники батьківщини», які з нацистами взаємодіяли. Але, як підтверджують історичні дослідження (Стяжкіна, 2015), окупація була простором різноманітних

досвідів. Вони також зафіксовані літературою, що писалася за межами просторових чи хронологічних рамок СРСР. І, як слушно зазначила Дейзі Нейман, «часто саме до літератури ми маємо звернутися, щоб віднайти те, чого історіографія не розкаже: складність індивідуального досвіду та емоцій, пам'яті замовчуваної офіційною версією історії, альтернативні чи «невисловлені» історії» (Neumann, 2016, p. 98).

Розповіді очевидців про війну і окупацію часто втілюються у наративи травми, навіть коли оповідь ведеться зі значної дистанції. І розповідь, що втілюється у текст, стає терапевтичним актом (Henke, 1998). Сюжетте А. Хенке, яка ввела термін «скриптотерапія», мала на увазі

¹ Ця стаття — частина дослідження «Чотири війни й еміграція у творах українських письменниць: досвід, емоції, пам'ять, що (не) були освоєні», підтриманого «IU-Ukraine Nonresidential Scholars Program» Університету Індіани, якому авторка висловлює подяку.

передусім его-документи, але художні твори свідків часто мають ту саму функцію. Карл Юнг вважав, що переборення травми починається тоді, коли травмована особа здатна трансформувати свої спогади про травму в логічний і зв'язаний наратив. Оскільки травма сприймається як розрив нормального порядку речей, подолати її — означає зв'язати послідовність подій знову, надавши їм певного значення, вагомого для життя конкретної особи чи її групи. Без цього наратив лишається несформованим, а вербалізація травми (наратив травми) характеризується фрагментацією, дисоціацією ідентичності персонажа, схильністю продукувати метафори, статичними образами та діалогічними концепціями свідчень (Vickroy, 2002). Водночас ці якості наративу травми можуть ставати джерелом розвитку значень у художніх текстах. Крім того, на думку Берта Олів'єра, травма може бути визначальною категорією для розуміння принаймні частини літературних наративів, вписану у структуру тексту. Тобто травма може бути центральною внутрішньотекстовою, наратологічною категорією, через яку розгортається оповідь твору (Olivier, 2008).

Повість Галини Гордасевич (1935–2001) «Ноїв ковчег», написана на основі дитячих вражень письменниці про період окупації (Гордасевич, 2001), була надрукована 1998 р., у період, коли перегляд пам'яті про Другу світову війну не був усвідомлений як суспільно важливе завдання і зустрічав як схвалення, так і неприйняття, спротив. Але для авторки, що зазнала сталінських репресій, розповідати означало свідчити за усю родину, яка була переслідувана «всіма владами, які в цьому столітті на Україні були» (Гордасевич, 2001). Центральний образ Ноевого ковчегу є метафорою, що одночасно ховає і маркує травму.

Мета цієї розвідки — продемонструвати, як у художньому тексті про травматичний досвід метафора може видаватися способом надати подіям сенс, але натомість увиразнює неможливість висловити особисте переживання. Тож після теоретичного вступу та характеристики тексту зупинимось на тлумаченні міфу про Ноїв ковчег, а тоді продемонструємо, як цей міф використовується у тексті як метафора, які значення він викликає і що (це симптоматично) замовчує.

Метафора у наративі про травму. Проблема мови, (не)здатної відтворити травму, зацікавить багатьох дослідників. Кеті Карут у праці «Незатребуваний досвід: травма, розповідь та історія» (1996), характеризуючи травму, вказала, що жертву гнітить не переслідування насильницького образу травми, а нездатність зрозуміти реальність події (Caruth, 1995, р. 115). Бессел

ван дер Колк, Венді Вільямс та інші серед симптомів посттравматичного розладу, що може розвинутися після пережитої травми, визначають труднощі з віднаходженням слів для свого досвіду, що має наслідком неможливість розповідати про пережиту травму чи досвід свідка. Нейронаукові дослідження фіксують посттравматичні зміни у мозку, через які особи, що зазнали травми, відчують труднощі із її переборенням. Зокрема, йдеться про зменшення зв'язків між правою та лівою півкулями мозку. Терапія допомагає таким пацієнтам відновити зв'язки між півкулями, пов'язуючи минулий досвід із теперішнім та пропрацьовуючи емоційні переживання, що в цілому сприяє формуванню зв'язаних оповідей (Wilkinson, 2005, р. 486). Травматичний досвід спричиняє те, що мозок починає сприймати почуття, поведінку, образи відокремлено одне від одного, а тому не може сформувати надійних спогадів про подію. Крім цього, травма впливає на зону Брока, у якій почуття та переживання транслюються в слова, тому жертви чи свідки відчують труднощі, коли намагаються розповісти про подію, що травмувала (Van der Kolk, 2002, р. 387).

Переборення травми передбачає культивування наративних спогадів, які є результатом процесу переформатування минулого травматичного досвіду у впорядковану розповідь. Амелія Ван дер Мерве та Пумла Гободо-Мадікізела (Van der Merwe & Gobodo-Madikizela, 2007, р. 15–26) вважають, що знаходження слів і формулювання розповіді — це шлях кодування травми за допомогою мовних структур, щоб упорядкувати фрагменти і розщеплені досвіди.

Процес метафоризації є частиною формування наративу про травму, у якому метафора працює як захисний механізм, що дає змогу не згадувати травматичний досвід прямо, але все ж говорити про нього. Маргарет Вілкінсон (Wilkinson, 2003, р. 247) вважає, що метафора, активуючи кілька мозкових центрів одночасно, допомагає відновити спільну роботу двох півкуль мозку, порушену травмою. Оскільки метафора сприяє наближенню до розуміння явища чи феномену за допомогою вже знаного явища, надаючи їм подібності, вона допомагає розповісти історію з іншої перспективи, надати значення й інтегрувати досвід. Водночас метафора у наративі про травму переважно позбавлена своєї творчої сутності (оскільки травма обмежує полісемію образів через неперекладну тривогу (Borbelly, 1998, р. 930)), ця метафора тяжіє до аналогії, оскільки її роль полягає у нав'язуванні подібності між чимось, знаним у минулому, і новим невимовним досвідом. Утім, поєднання минулого і сучасного, об-

разу і реальності полегшує побудову розповіді про травму.

Значення цих положень для літературознавства слушно підсумовує Джоан Анкер: «Теорія травми та роль метафори у ній передбачають, що залучена як намагання описати те, що неможливо описати чи представити у літературному тексті, метафора може функціонувати як літературна, поетична метафора, а також описувати травматичний досвід, пам'ять про травму та процес одужання» (Anker, 2009, р. 59). Відповідно до останнього, дослідниця застосовує для аналізу художнього тексту поняття застиглих (frozen) метафор, які тяжіють до аналогій, мають готове, незмінне значення, та метафор одужання, що позначають нові креативні взаємозв'язки між явищами.

Метафора Ноевого ковчега у повісті. Застигла метафора Ноевого ковчега визначає розуміння оповіді про Другу світову війну у повісті Галини Гордасевич. Варто зазначити особливості нарративу цього твору порівняно з іншими нарративами травми. Більшість з них розвиваються від сучасного в минуле, намагаючись пригадати, висловити травму. Повість Гордасевич — це цілком зв'язна розповідь про минуле, яка обривається перед травмою, і саме метафора виявляє цю неможливість говорити про пережите далі. Звернення до біблійної метафори варто розглядати у контексті наголошених К. Карут (Caruth, 1995, р. 8) «позачасовості» та «позапросторовості» травматичного досвіду. Дослідниця писала, що «оскільки особа не в змозі пережити травматичну подію тоді, коли вона відбувається, вона вповні проявляється лише у зв'язку з іншим місцем та іншим часом», маючи на увазі нав'язливість повторень травматичних вражень. Але аналізована метафора дає змогу подивитись на цю позачасовість і позапросторовість під іншим кутом, як на намагання знайти тлумачення подій в колективному минулому.

«Ноїв ковчег» — повість про два з половиною місяці з життя родини священника Іларія Туржанського, у хаті якого наприкінці 1943 р. вимушено збирається товариство. Спершу, втікаючи від німців, приїздить родина благочинного Володимира з двома дітьми, потім з тієї ж причини — родина доньки Іларія, а сам священник привозить циганську дівчинку, що вижила після спалення табору нацистами. Наостанок з радянських таборів повертається польський граф і теж приєднується до священникової родини. Разом з ними живе також колишній військовий УНР, російська аристократка, що втекла від революції, а також наймичка із сином, а на свята повертаються діти — вояки УПА. Тож обійстя священника і справді об'єднує ши-

рокий спектр представників тогочасного волинського суспільства. У такий спосіб «авторці вдалося на вузькій площині збудувати універсальну картину двадцятого століття, принаймні його середини, з не виправними й болючими катаклізмами» (Шевчук, 2007, с. 26).

Метафорою зображеної ситуації зібрання у пошуку порятунку стає старозавітній міф про Ноїв ковчег. Тривіальне значення цього міфу полягає у знищенні зла і початку нового життя тими, хто врятувався в ковчезі. Також у християнській культурі існує алегоричне розуміння ковчега як попередника церкви, що пропонує порятунком людству. Знавці старозавітного тексту надають йому інших значень. Варда Фіш стверджує, що історія Ноя — це історія про роль людини у суспільстві (Fish, 1989–1990). На початку її Ной не дбав про своє середовище, але надана йому Богом місія спонукала його стати соціально відповідальним, безкорисливим та дбайливим. Іудаїзм тлумачить Ноя як «зв'язок між періодами творення — періодом Адама, Єви, Каїна і Авеля — коли соціальне усвідомлення навряд чи існувало, та періодом цивілізації — коли соціальне усвідомлення та соціальна справедливість стають необхідною умовою виживання» (Fish, 1989–1990, р. 74). Потоп вчить Ноя жити по справедливості з іншими людьми і тваринами. Історія його завершується обіцянкою Бога не посилати новий потоп, бо гріховність закладена у людську природу. Веселка, яку Бог створює з нагоди своєї обіцянки, має нагадувати людям про альтернативу: потурати своїм злим нахилам чи навчитися спрямовувати себе до добра і цим впливати на долю людства (Fish, 1989–1990, р. 77). Це тлумачення виводиться з уважного читання тексту Старого Заповіту, а тому воно є актуальним і для аналізованого твору, адже Галина Гордасевич була дочкою священника, відповідно знала історію Ноя з першоджерела, а не з інтерпретацій.

У повісті Друга світова війна уподібнена до потопу, а дім Туржанських — до ковчега, що наголошує читачам один з героїв: «Переживаємо ми трудний час, хто знає, що буде завтра. Кривавий і вогняний потоп заливає нашу неньку Україну, нехай же цей дім, як Ноїв ковчег, порятує всіх, хто його населяє» (Гордасевич, 2007, с. 44).

Війна у повісті присутня не боями, а розправами над цивільним населенням. У межах зображеного часу нацисти проводять масові арешти в місті, а село Вербне, де править служби зять Іларія, сплякують, хоч людям і щастить врятуватися. Німецький офіцер, що командував розправою, мав принципи: «Він має військовий наказ знищити ваше село разом з усіма мешканцями. Але пан Гендель належить до давнього роду, його предки були військовими, але вони не воювали

з мирним населенням. Пан Гендель теж не хоче мати на своїй совісті кров жінок і дітей. Він дає вам півгодини, щоб люди встигли забрати з домів щось найнеобхідніше і залишити село» (Гордасевич, 2007, с. 77). Це щасливий випадок на фоні інших: «миттю пригадалася доля Чакви, де німці саме на Спаса оточили церкву і спалили її разом зі священником і всіма, хто там був» (Гордасевич, 2007, с. 74).

У повісті розправи над цивільними застосували не лише нацисти, до них це практикувала радянська влада (більшовики), яка провадила масові арешти і розстріли, а паралельно з нацистами наскоки на українські села роблять і польські підрозділи самооборони. Віддаленість села Іларія від дороги і залізниці стає рятівною щодо німців, але привабливою для польських загонів, тож однієї ночі, «здавалося, протягом однієї миті великий дім сповнився людей у військовій формі і з автоматами, які ударами ноги відчиняли двері, миттю освітлювали кімнату електричними ліхтариками, коротко командували: “Wstawasz! Prędko!”... Розбуджені діти зняли плач, перелякані матері намагалися їх заспокоїти, чоловіки відчували себе розгубленими і безсилими, надто після того, як отець Іларій на правах господаря зробив спробу щось з’ясувати, але у відповідь почув “Miłczeń!” — разом з таким ударом прикладом у груди, що, мабуть, упав би, якби не стояв біля самої стіни, отож, наче влип у стіну» (Гордасевич, 2007, с. 114). Від наступних ударів і гіршого родину рятує поява графа Ольшанського, що лише за день до того прийшов до господи, бо від його маєтку лишилися руїни.

Розгубленість, з якою чоловіки сприймають цей напад, як і інші воєнні реалії, нагадує безсилля людини перед стихійним лихом, на яке неможливо вплинути. Той факт, що наданий графу притулок рятує від самооборони, сприймається як щаслива випадковість: біда «могла й не минути» (Гордасевич, 2007, с. 107), як не минула смерть німецького офіцера, який врятував людей з Вербного: «коли німці поверталися, повстанці влаштували їм засідку, і того офіцера вбили», бо «кулі — вони сліпі. Вони не оминають добрих людей і не вибирають злих» (Гордасевич, 2007, с. 88).

Ще один мотив, який споріднює війну із старозавітним потопом, — сприйняття війни як кари за гріхи: «Господи Божечку, та за що ж на нас така кара? Та чим же ми Тебе прогнівили?» (Гордасевич, 2007, с. 79). Ні наратор, ні герої не торкаються політичних причин війни, і обидві сторони в ній є суцільним лихом.

Образ отця Іларія генетично пов’язаний з Ноем, у його старозавітному трактуванні. Отець

Іларій є відповідальним перед Богом, своєю громадою і родиною. Він надає дім покритті Катерині, виходжує пораненого вояка УНР, ховає від висилки до Сибіру графиню Шереметьєву і приносить додому хвору циганську дівчинку, бо «ніхто не хотів до себе взяти» (Гордасевич, 2007, с. 96). Такими ж відповідальними постають і молоді священники Володимир і Леонід, які виконують свої обов’язки, навіть переховуючись від нацистів: «Я пастир людського стада, я склав присягу при рукоположенні дбати про душі моїх прихожан, і я не маю права кидати їх напризволяще, рятуючи власне життя» (Гордасевич, 2007, с. 70).

Відповідальність отця Іларія стосується не лише християнства, але й нації — його діти в юнацькі роки належали до Пласту, а тепер воюють в УПА. Але не тільки вони беруть участь у боротьбі: дім священника стає пунктом передачі відомостей. Колишній вояк УНР приймає зв’язкових і передає відомості до лісу.

Життя в ковчезі Ноя було турботою про його мешканців, так само і побут у домі Туржанських описаний як турботи, що мали підтримати і зовнішній вигляд мешканців, і їхню психіку. У цьому особлива роль належить магушці Софії, яка дбає про те, щоб навіть в умовах нестачі і обмежень життя протікало наближено до нормального. Побутові сцени повісті забарвлені ностальгією, яку відчуває наратор/ка за минулим, де були турбота, приязнь і спільність. Ця емоція туги за минулим така сильна, що читач мимовільно запитує себе: яким має бути життя, щоб часи війни й окупації згадувати з ностальгією? На це питання читач відповіді не має, бо травма належить до замовчуваного.

Зрозуміти характер травми допомагає центральна метафора, точніше, її неповнота. Річ у тім, що невід’ємною складовою історії, яка часом сприймається як головна у ній, є спасіння, а також веселка — Божа обітниця. У повісті спасіння відсутнє, але вона завершується Різдом, що веде нас до іншого міфу про спасіння. Оскільки Бог обіцяв більше не знищувати людей, Він прирік свого Сина спокутувати людські гріхи, коли вони переповнили чашу терпіння Його. Цей подвійний наголос на міфічному спасінні акцентує травму (що сталася після того, як дія повісті обірвалася) і неможливість розповісти про неї.

У фіналі повісті наратор/ка, що досі був/ла прихованим/ою, вперше виходить з тіні: «Декого з них [героїв. — С. Ж.] вигадано, дехто справді жив на світі, лише був не зовсім такий. Я знаю, яка була доля тих справжніх, і не знаю, яка була б у тих вигаданих. Але за всіх у мене болить серце, бо лише Господь Бог зі своїх недосяжних висот бачить отой Ноїв ковчег, як він пливе по хвилях чорного потопа, що заливає

Україну, лише де-не-де розсвітленого багряним полум'ям пожеж чи прошитого жовтими чергами пострілів. Лише Він знає, хто з тих семи пар чистих і семи пар нечистих врятується від потопу» (Гордасевич, 2007, с. 139). Доля героїв цієї повісті досить передбачувана: священники опинилися в ГУЛАГу, як батько авторки, що власне став прототипом преподобного. Воїни УПА вбиті або розділили долю священників. Граф, графиня та уенерівець могли емігрувати, інакше опинилися також в ГУЛАГу. Попаді, якщо не були арештовані чи заслані, то лишилися у вкрай скрутному становищі, адже більшість з них не мали фаху, але мали дітей.

Водночас розказана історія не є лише індивідуальною травмою дівчини зі зруйнованої родини. Це групова травма соціальної групи, адже радянська влада знищувала духовенство в цілому. І крім того, це історична травма, адже спасіння не відбулося не лише для мешканців ковчега, але й для всієї нації. Ідея національного спасіння також втілена у міфологічну метафору. Цитований вище фрагмент, де отець Володимир трактує війну як потоп, а дім Туржанських як ковчег, має таке продовження: «На Бога всі наші надії, що Він, зрештою, зглянеться над нашим багатостраждальним краєм і подарує йому волю, незалежність і мир» (Гордасевич, 2007, с. 44). У старозавітній історії після потопу Бог дарував людям веселку. І свято Різдва, внісши у текст другий міф про спасіння, також набуває національно-визвольного звучання: один з колядників у формі УПА читає вірш, «у якому рядки Шевченка, Франка, ще якихось поетів перепліталися з явно слабкими рядками якихось любителів» (Гордасевич, 2007, с. 138), але завершується той вірш проханням до Бога про Українську державу. Тобто герої повісті прагнуть не особистого спасіння, а національного, яке втілиться в державність.

Без титульної метафори повість була б побутовою розповіддю з хронологічною організацією подій від Покрови до Різдва. Однак метафора Ноевого ковчега робить історію недорозказаною, обірваною, а загибель замість спасіння — невербалізованою.

Т. Гребенюк, аналізуючи мовчання і говоріння як специфічні форми репрезентації історичних травм ХХ ст. в українській прозі доби незалежності, звертає увагу на німих персонажів та таких, що уникають розмов про пережитий досвід (Гребенюк, 2022, с. 107–108). В аналізованій повісті колишній військовий УНР «був феноменально мовчазною людиною, ото лише любив поговорити з худобою, із бджолами або навіть із деревами в саду» (Гордасевич, 2007, с. 28). У повісті ніхто не знає його справжнього імені і всі звать «дядя». Все, що про нього відомо, — зі слів інших: він брав участь у зимовому поході Тютюнника, був тяжко поранений і залишений у Туржанських помирати. Фізична травмованість (а герой не має руки) доповнюється психологічною травмою, про що сигналізує мовчазність. Утім, попри це, він лишається рішучим, сильним і зацікавленим у політичній боротьбі. Мотив замовчування травматичного досвіду героєм віддзеркалено мовчанням про травму наратора/ки, що додатково акцентує його.

Висновки. У повісті «Ноїв ковчег» метафора має різні функції: вона присутня як троп, як лейтмотив твору, як інтертекстуальне покликання, що збагачує текст біблійним змістом, і водночас, будучи застиглою метафорою, як засіб вираження травматичного досвіду, який наратор/ка не готовий/а вербалізувати. Розповідь про війну і окупацію вдалося втілити у цілісний наратив, але розповідь про прихід радянської влади і руйнування родини, соціальної групи священників та національної громади опинилася поза текстом. Метафора Ноевого ковчега, посилена метафорою Різдва, передбачає порятунок і спасіння, тож її неповнота акцентує невисловлене і неможливість змиритися з пережитим.

Метафора стає ключем, який визначає зміст розповіді та генерує значення навіть тоді, коли сама розповідь завершилась. Без образу Ноевого ковчегу розповідь про родину священника — замальовка побуту, але метафора акцентує надію на порятунок, яка не справдилася. Застигла метафора дає змогу почати розповідь, але невідповідність між знаним претекстом і реальністю не дає її продовжити і вербалізувати травму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стяжкіна О. Жінки України в повсякденні окупації: фактори відмінності сценаріїв й досвідів. *Гендерні дослідження, проект «Донбаські студії»*. Київ, 2015. С. 68–82.
2. Гордасевич Г. Ноїв ковчег. *Твори*. Львів: Каменяр, 2007. С. 27–139.
3. Гребенюк Т. Мовчання й говоріння як форми репрезентації історичної травми в українській прозі доби незалежності. *Синopsis: текст, контекст, медіа*. 2022. Т. 28. Вип. 3. С. 104–112. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.3.1>
4. Овсієнко В. Гордасевич Галина Леонідівна: інтерв'ю. *Дисидентський рух в Україні. Віртуальний музей*. 26.07.2007. URL: <https://museum.khpg.org/1185442425>

5. Шевчук В. Корабель приречених. *Гордасевич Г. Твори*. Львів: Каменяр, 2007. С. 20–26.
6. Anker J. Metaphors of Pain: The use of metaphors in trauma narrative with reference to Fugitive pieces. *Literator: Journal of Literary Criticism, Comparative Linguistics and Literary Studies*. 2009. Vol. 30. Is. 1. Pp. 49–68. URL: <https://doi.org/10.4102/lit.v30i2.78>
7. Borbelly A. F. Psychoanalytic Concept of Metaphor. *The International Journal of Psychoanalysis*. 1998. Vol. 79. Pp. 923–936.
8. Caruth C. *Trauma: Explorations in memory*. London: Johns Hopkins University Press, 1995. 288 p. URL: <https://doi.org/10.56021/9781421413525>
9. Fish V. Noah and the Great Flood: The Metamorphosis of the Biblical Tale. *Judaica Librananship*. 1989–1990. Vol. 5. Is. 1. Pp. 74–78.
10. Henke S.A. *Shattered Subjects: Trauma and Testimony in Women's Life-Writing*. London: Macmillan, 1998. 216 p.
11. Neumann D. Soldiers and Other Monsters. The Allied Occupation in Icelandic Fiction. *Scandinavian-Canadian Studies*. 2016. № 3. Pp. 96–120. URL: <https://doi.org/10.29173/scancan121>
12. Olivier B. Trauma and Literature: Derrida, 9/11 and Hart's The Reconstructionist. *Journal of Literary Studies*. 2008. Vol. 24. Is. 1. Pp. 32–57. URL: <https://doi.org/10.1080/02564710701789032>
13. Van der Kolk B.A. Posttraumatic Therapy in the Age of Neuroscience. *Psychoanalytic Dialogues*. 2002. Vol. 12. Is. 3. Pp. 381–392. URL: <https://doi.org/10.1080/10481881209348674>
14. Van der Merwe C., & Gobodo-Madikizela G. *Narrating Our Healing: Perspectives on working through trauma*. Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007. 116 p.
15. Vickroy L. *Trauma and Survival in Contemporary Fiction*. Virginia: University of Virginia Press, 2002. 272 p.
16. Wilkinson M. Undoing Dissociation: Affective neuroscience: A contemporary Jungian clinical perspective. *Journal of Analytical Psychology*. 2005. Vol. 50. Pp. 483–501. URL: <https://doi.org/10.1111/j.0021-8774.2005.00550.x>
17. Wilkinson M. Undoing Trauma: Contemporary neuroscience. *Journal of Analytical Psychology*. 2003. Vol. 48. Pp. 235–253. URL: <https://doi.org/10.1111/1465-5922.t01-1-00008>
18. Williams W.I. Complex Trauma: Approaches to theory and treatment. *Journal of Loss and Trauma*. 2006. Vol. 11. Pp. 321–335. URL: <https://doi.org/10.1080/15325020600663078>

REFERENCES

1. Anker, J. (2009). Metaphors of Pain: The use of metaphors in trauma narrative with reference to Fugitive pieces. *Literator: Journal of Literary Criticism, Comparative Linguistics and Literary Studies*, 30 (1), 49–68 [in English].
<https://doi.org/10.4102/lit.v30i2.78>
2. Borbelly, A. F. (1998). Psychoanalytic Concept of Metaphor. *The International Journal of Psychoanalysis*, 79, 923–936 [in English].
3. Caruth, C. (1995). *Trauma: Explorations in memory*. London: Johns Hopkins University Press [in English].
<https://doi.org/10.56021/9781421413525>
4. Fish, V. (1989-1990). Noah and the Great Flood: The Metamorphosis of the Biblical Tale. *Judaica Librananship*, 5 (1), 74–78 [in English].
5. Henke, S. A. (1998). *Shattered Subjects: Trauma and Testimony in Women's Life-Writing*, London, Macmillan [in English].
6. Hordasevych, H. (2007). Noiv kovcheh. *Tvory* (pp. 27–139), Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
7. Hrebeniuk, T. (2022). Movchannia i hovorinnia yak formy reprezentatsii istorychnoi travmy v ukrainskii prozi doby Nezalezhnosti. *Synopsys: tekst, kontekst, media*, 28 (3), 104–112 [in Ukrainian].
8. Neumann, D. (2016). Soldiers and Other Monsters. The Allied Occupation in Icelandic Fiction. *Scandinavian-Canadian Studies*, 3, 96–120 [in English].
<https://doi.org/10.29173/scancan121>
9. Olivier, B. (2008). Trauma and Literature: Derrida, 9/11 and Hart's The Reconstructionist. *Journal of Literary Studies*, 24 (1), 32–57 [in English].
<https://doi.org/10.1080/02564710701789032>
10. Ovsienko, V. (2001). Hordasevych Halyna Leonidivna. *Dysydentskyi rukh v Ukraini. Virtualnyi muzei* [in Ukrainian].
<https://museum.khpg.org/1185442425>
11. Shevchuk, V. (2007). Korabel pryrechenykh. In *Hordasevych H. Tvory* (pp. 20–26), Lviv: Kameniar [in Ukrainian].

12. Stiazhkina, O. (2015). Zhinky Ukrainy v povsiakdenni okupatsii: faktory vidminnosti stsenariiv y dosvidiv. *Henderni doslidzhennia, proekt "Donbaski studii"* (pp. 68–82), Kyiv [in Ukrainian].
13. Van der Kolk, B. A. (2002). Posttraumatic Therapy in the Age of Neuroscience. *Psychoanalytic Dialogues*, 12 (3), 381–392 [in English].
<https://doi.org/10.1080/10481881209348674>
14. Van der Merwe, C. & Gobodo-Madikizela, G. (2007). *Narrating Our Healing: Perspectives on working through trauma*. Newcastle: Cambridge Scholars Press [in English].
15. Vickroy, L. (2002). *Trauma and Survival in Contemporary Fiction*. Virginia: University of Virginia Press [in English].
16. Wilkinson, M. (2003). Undoing Trauma: Contemporary neuroscience. *Journal of Analytical Psychology*, 48, 235–253 [in English].
<https://doi.org/10.1111/j.0021-8774.2005.00550.x>
17. Wilkinson, M. (2005). Undoing Dissociation: Affective neuroscience: A contemporary Jungian clinical perspective. *Journal of Analytical Psychology*, 50, 483–501 [in English].
<https://doi.org/10.1111/1465-5922.t01-1-00008>
18. Williams, W. I. (2006). Complex Trauma: Approaches to theory and treatment. *Journal of Loss and Trauma*, 11, 321–335 [in English].
<https://doi.org/10.1080/15325020600663078>

Snizhana Zhygun,

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

ORCID iD 0000-0003-1193-2949

e-mail: s.zhyhun@kubg.edu.ua

“NOAH’S ARK” BY HALYNA HORDASEVYCH: HOW METAPHOR REVEALS TRAUMA¹

The subject of the research in this article is a metaphor that reveals unresolved trauma. The process of metaphorization is part of shaping a trauma narrative, in which metaphor works as a protective mechanism that allows one not to talk about the traumatic experience directly, but still talk about it.

The purpose of this research is to demonstrate how, in fiction about traumatic experiences, metaphor can seem like a way to give meaning to events, but instead highlights the inability to express personal experience. The methodological basis of the research is trauma studies, in particular the works of K. Carut, M. Wilkinson, B. Van der Kolk, K. Brewin, V. Williams. Literary studies by J. Anker and T. Grebeniuk were also productive for the analysis of the problem. The relevance of the study is determinate by the need to study the peculiarities of the trauma narrative, in particular, based on the material of the literature about the Second World War.

As a result of the analysis of H. Hordasevych’s story “Noah’s Ark”, it was concluded that metaphor in a traumatic text can be the category that determines narrative features and generates meaning even when the story itself has already ended. The metaphor of “Noah’s Ark” compares the life of Father Hilary’s family during the occupation to the Old Testament story. War is depicted as a natural disaster (flood) and punishment for sins. The priest’s house, where representatives of various national and social groups gather, is likened to an ark, and Ukraine’s independence should become a rainbow after the flood. At the same time, the metaphor of Noah’s ark reveals an incompleteness in the text — the narrator stops the story before the end of the flood, refusing to talk about the fact that salvation did not happen. This incompleteness of the metaphor marks the trauma — the inability to talk about the loss of family, social group, and national environment. That is, the story about the war and the occupation managed to be embodied in a coherent narrative, but the story about the arrival of Soviet power and its consequences was left out of the text. A frozen metaphor allows the narrative to begin, but the discrepancy between the known pretext and reality prevents it from continuing and verbalizing the trauma. At the same time, it is the metaphor that marks the existence of trauma, a silenced experience that the author is unable to translate into a story. The motive of silence as a consequence of trauma is accentuated by its thematization in the text.

Key words: trauma, metaphor, Noah’s ark, narrative, silence.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2023.

Прийнято до друку 16.03.2023.

¹ This article is a part of the study “Four Wars and Emigration in the Works of Ukrainian Women Writers: Experience, Emotions, Memory that Were (Not) Mastered”, supported by the “IU-Ukraine Nonresidential Scholars Program” of Indiana University, to which the author expresses her gratitude.